

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІО-, ЕТНО-, ПСИХОЛІНГВІСТИКИ ТА ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

УДК 811.161.2:39

ДОЛІ Й РОЛІ ОВДОВІЛИХ ОСІБ У МОВНОМУ СВІТІ УКРАЇНСЬКИХ КАЗОК

Ольга Барабаш-Ревак

*Вроцлавський університет
Інститут слов'янської філології
відділ україністики
вул. Почтова, 9, 53-313 Вроцлав, Республіка Польща
тел.: (0048713754555)
e-mail: obarabash@gmail.com*

Проаналізовано тексти українських казок з метою виявити і класифікувати мовні засоби українських казок, які виражають поняття 'явище повторного шлюбу овдовілих осіб' та 'стосунки з рідними й нерідними дітьми'. Розкрито вибрані аспекти мовного образу вдівця/вдови: вдівець – другий чоловік/батько/вітчим, вдова – друга дружина/мачуха.

Ключові слова: мовний образ, вдівець, вдова, дружина, чоловік, мачуха, батько, вітчим.

Постановка проблеми. Побудова лінгвістики на антропологічних витоках передбачає створення єдиної теорії мови і людини. Мова є призмою, через яку люди сприймають цей світ, за допомогою якої ділять його на частини, класифікують та впорядковують. Мовну інтерпретацію світу людина здійснює з визначеної, суб'єктивної точки зору, тому мова є не віддзеркаленням світу, а відображенням людської думки. Інтерпретація світу, що міститься в мові, – мовна картина світу – залежить від реальності, і від людської природи, досвіду, набутого життям у цій дійсності, а також від культурної спадщини народу.

Актуальність дослідження. Одним із найважливіших завдань сучасної лінгвістичної семантики є реконструкція фрагментів і, зрештою – цілісної мовної картини світу. У статті запропоновано деякі результати дослідження одного з елементів української національно-мовної картини світу – образу вдівця/вдови в народних казках, що становить невирішену частину загальної проблематики аналізу мовних стереотипів.

Зв'язок авторського доробку із важливими науковими та практичними завданнями. Вітчизняні етнолінгвістичні дослідження – як у теоретичному плані, так і в способах наукової інтерпретації окремих елементів мовної картини світу – перебувають на етапі розвитку, тому вивчення української картини світу і практичний аналіз мовного стереотипу овдової особи в аспекті її суспільно-родинних взаємин становлять один із

чинників, які сприяють поглибленню цих студій в Україні. Пропонована стаття є частиною ширших досліджень, пов'язаних із системним упорядкуванням і комплексним аналізом мовних засобів, які позначають поняття 'овдовіла особа' як фрагмент картини світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічною основою пропонованої розвідки послужили наукові концепції вчених, які розробляють питання мовної картини світу, досліджують уявлення та вірування крізь призму національної специфіки людського світосприйняття; вивчають мову як систему, що інтерпретує дійсність і містить оцінний компонент суспільства, випрацьовують теорію культурного стереотипу. Це, передовсім, польські вчені Є. Бартмінський, Й. Мацькевич, Я. Анусевич, Р. Гжегорчикова, Р. Токарський, В. Хлебда, М. Флейшер, Я. Пузиніна, А. Вежбицька; українські – Р. Кісь, В. Жайворонок, Н. Данилюк, Д. Айдачич, В. Кононенко, Л. Лисиченко, С. Єрмоленко, М. Жуйкова, Н. Хобзей, І. Голубовська, О. Тищенко, В. Конобродська; російські: В'яч. Вс. Іванов, В. Торопов, А. Юдин, Т. Цив'ян, П. Червінський, Н. Толстой, С. Толстая, Е. Березович, С. Нікітіна, Є. Кубрякова, Л. Виноградова, О. Гура, А. Журавльов, Г. Плотникова та ін.

Новизна. У процесі опису першої в українському мовознавстві спроби упорядкування мовного образу вдовця/вдови застосовано як аналіз мовного розуміння окремих фрагментів світу, так і ширші тенденції, пов'язані з категоризацією й оцінюванням світу. Методологія дослідження мовного фрагмента світу спрямована „не лише на виявлення семантичної структури окремих слів, а також на відтворення загальних поняттєвих категорій, які пов'язані не лише з конкретною лексичною одиницею, а проявляються в мові також через різні одиниці й на різних рівнях системи” [21 : 358]. У пропонованій розвідці категорії мовного аналізу мають семантичний характер, їхніми формальними виразниками є як лексеми, словоформи з прийменниками, так і більші одиниці – словосполучення, речення та цілі мікротексти.

Значення пропонованої розвідки полягає в поглибленні окремих аспектів у сфері дослідження мовної картини світу. Аналіз мовного образу вдовця/вдови доповнює наше розуміння сутності культурного елемента у складі мовного знака, розширює уявлення про мову як форму етнічної свідомості та про функціонування стереотипних уявлень. Відтак, перспектива використання результатів дослідження – сприяння поглибленій реконструкції української національно-мовної картини світу, подальшому вивченню ментальних стереотипів, аж до укладання етнолінгвістичних словників й спецкурсів, присвячених вивченню зв'язків мови й культури, етнопсихології, практичних курсів лексикології, семасіології та етнолінгвістики.

Виклад основного матеріалу. Продовжуючи наше дослідження мовного вираження поняття 'овдовілі особи' в українських традиційних текстах [2], у пропонованій статті розглянемо пласт народних казок, який широко засвідчує реалізацію двох найчастотніших понять, які виявляють світоглядні установки: створення сім'ї та колекція 'батьки-діти' у контексті аналізу образу вдовця/вдови.

Метою є класифікувати виявлені мовні засоби українських казок, які виражають поняття 'явище повторного шлюбу овдовілих осіб' та 'стосунки з рідними й нерідними дітьми'.

Відповідно до Словника української мови в 11-ти томах, слово *батьки* має такі значення: 'Батько й мати стосовно до своїх дітей' [14]. Пара лексем *мачуха-вітчим* на позначення поняття 'нерідні батьки' мають такі визначення: 'Дружина батька стосовно його дитини (дітей) від іншого шлюбу; нерідна мати' [16]; 'Чоловік, що стає батьком

дітей своєї дружини, яка має їх від попереднього одруження; нерідний батько' [15]. Поняття 'нерідні діти' реалізується лексемами *падчірка (падчерка, пасербиця)-пасинок*, які мають значення 'Нерідна дочка одного з подружжя, яка доводиться рідною іншому; пасербиця' [17] і 'Нерідний син одного з подружжя, який доводиться рідним другому' [18].

Про мовне вираження атрибутів, оцінної характеристики жінки-вдови та її шанси на повторне одруження йшлося у попередній розвідці авторки [2]. У статті розглянемо вибрані аспекти мовного образу чоловіка і жінки: вдівець – другий чоловік/батько/вітчим, вдова – друга дружина/мачуха.

На підставі аналізу казок виявлено основну світоглядну установку українського народу щодо чоловіків дорослого віку, а саме: створення сім'ї, в тому числі й повторної. Відповідно, мовна реалізація поняття 'прагнення вдівця знову одружитися' в казках відзначається високою частотністю та експліцитним способом вираження через словосполучення *захотів женитися (Жінка померла і лишила чоловікови дочку. І захотів чоловік женитися на удовиці [13])*, а також імпліцитно у мікротексті *Коли умирала жона сього пана, то так наказала своєму тазді, що аби лиш тоді оженився, коли цей перстень (бо дала йому перстень) підійде котрій жінці на палець. Ходить той пан по світу, кожній жінці парує на палець перстень, але ні одній не годиться [20]*. Прагнення вдівця знову одружитися в народній свідомості спричинене бажанням повернутися до повноцінних (=одружених) членів громади та пошуками допомоги для виховання дітей. У народній свідомості поняття повноцінність та одруження пов'язані, оскільки кожне відхилення від суспільної норми, яким була відсутність (старий парубок, бездітний вдівець) або неповна сім'я (бездітний вдівець), чи невиконання прокреативної функції має негативну оцінну характеристику. У зв'язку з цим часто в казках функціонує мовне вираження поняття 'швидке повторне одруження вдівця', що експліцитно виражене в конструкціях *небагато думаючи, взяв другу жінку (Вертається князь з війни, а жінки вже немає... Князь, небагато думаючи, взяв собі другу жінку [11])* або *знов одружився (От поховав чоловік жінку, пожурився-пожурився та й знов оженився з удовою [8])*. Надзвичайно рідко в текстах спостерігається реалізація поняття 'небажання вдівця укладати повторний шлюб': *Був цар і мав трьох синів. На старі літа померла його дружина. Як поховали її, то і він занеміг. Подумав батько і каже... Одне око тішитися, що маю вас трьох синів, як орлів, один одного крацій, а друге око плаче за моєю дружиною, а за вашою матір'ю. Ви – сироти, а я – вдівець. Чує моє серце, що помру я через кілька років [7]*.

У зв'язку зі сказаним можна виокремити кілька найчастотніших атрибутів удівця перед і після повторного одруження:

- 'який не дотримується прохання покійної дружини', виражений дієсловом *забув* і конструкцією *побалакав і удову до себе просив (От заховав дід бабу, і похорон відправив, та й живе собі сам. А трохи згодом ішов раз селом та й зайшов до тієї удови, що жінка не веліла її брати. То чоловік казав: не буду женитися ні з якою, а то й забув, що казав, і забіг, побалакав і удову до себе просив [6])* ;

- рідко трапляється у текстах вираження поняття 'чоловік, який опирається вимогам другої дружини': *Все одно вона сказала чоловікови, щоб ту дитину десь дів. Він довго-довго відмовлявся від цього, бо дуже люба була йому дитина [11]*;

- 'слухняний' (щодо потенційної або другої дружини). Це поняття експліцитно реалізує дієслово *послухав (Чоловік послухав. Узав дітей і повів у ліс [9])*; конструкції *повів дітей ще глибше в ліс (Служниця, як почувла дитячі голоси – утекла*.

Але сказала: – Поведи їх вдруге у ліс, бо інакше я з тобою не буду жити. На ранок він повів дітей ще глибше в ліс [9]) або нічого було робити дідові (Ото як докучила баба своїми речами дідові, аж до живих печінок допекла, бо щодня одно товкла: – Веди та й годі! – Нічого було робити дідові: треба вести, хоч і жалко [6]). Бажання вдівця повторно створити або не втратити сім'ю переважає навіть над кривдою, вчиненою власним дітям (причому кількаразово), що активно засвідчують тексти: Служниця відповідає: – Я за тебе не піду, бо в тебе двоє дітей. – Та де я їх подіну, не погублю ж. – Не губи дітей, – каже служниця, – забери їх, поведи в ліс і там лиши, а вони заблудять. Чоловік послухав. Узав дітей і повів у ліс; Поведи їх геть. У ліс, щоб вони там пропали. І повів він їх у ліс ... Поведи їх вдруге у ліс, бо інакше я з тобою не буду жити. На ранок він повів дітей ще глибше в ліс... [3];

- ‘який боїться дружини’, виражений експліцитно дієсловом боявся: Дід довго одказувався: жаль було йому дочки, – та що ти зробиш з бабою?.. Вона й його добре держала в руках, і він її боявся, як той ладану [10];

- ‘небажаний кандидат на чоловіка’. Така негативна оцінна характеристика закорінена у народній свідомості, що пов’язано з небажанням жінок виховувати і утримувати чужих дітей. Тексти виражають цей факт експліцитно: Жив з дітьми вдівцем дев’ять років. А на десятому знайшов господар служницю. Жила вона по сусідству, ходила до нього, розраджувала. Почав він їй казати: – Поберімося. Служниця відповідає: – Я за тебе не піду, бо в тебе двоє дітей [9];

- ‘вимушений кандидат на чоловіка’. Це поняття корелює з попереднім, хоча тексти реалізують його рідко. Такий факт пов’язаний зі скрутним економічним становищем жінки, дівчини і експліцитно наявний у казках: ...Померла його молода жінка. Остався чоловік із трьома діточками, мучився сам та й мусів знайти собі другу дружину. Взав він молоду дівчину, яка вийшла за нього не по любові, вийшла за старого чоловіка за господарку. І не хотілося їй бути його жінкою, але жила заради господарки [1].

Казки широко засвідчують пасивну позицію вдівця-чоловіка як адресата дій його другої дружини. Мовне вираження поняття ‘дії дружини щодо чоловіка’ у казках характеризується високою частотністю та містить такі компоненти:

- ‘керувати чоловіком, утримувати чоловіка в страсі’, виражений дієсловом боявся (Дід довго одказувався: жаль було йому дочки, – та що ти зробиш з бабою?.. Вона й його добре держала в руках, і він її боявся, як той ладану [10]);

- ‘навмисно дорікати, докучати чоловікові’, що спричинене бажанням позбутися його дитини і реалізується через словосполучення дідові виказувати (От дідова дочка прийде додому, то мачуха й почне її бити і дідові виказувати: – Твоя дитина ледащо – не хоче робити, а ти не хочеш учити!.. [6]), дієсловом докучила і фразеологізм до живих печінок допекла (Ото як докучила баба своїми речами дідові, аж до живих печінок допекла, бо щодня одно товкла: – Веди та й годі! [6]);

- ‘нападати на чоловіка, ляяти, сердитися’, що експліцитно виражено дієсловами напалася, ляяти (Ото побачила баба, що стільки дідова дочка навезла усякої всячини, і напалася на діда: – Веди та й веди і мою дитину, куди свою водив! [6]; Баба давай його ляяти ...І не було вже сердешному дідові провітку до самої смерті [10]), прикметником сердита (А мачуха сердита, треба другий раз вести їх у ліс [3]);

- ‘підмовляти/змушувати (шантажувати) чоловіка, щоби позбувся дитини’, що реалізують дієслова підцьковує (Дідової дочки баба не любила... та ще, було, й діда підцьковує, щоб зриз голову своїй дочці [10]), лишу (Слухай, чоловіче, відведи десь

свою дочку, щоб я її не виділа. А як її не відведеш, то я тебе лишу [12]), конструкція *жити не буде* (*Нарешті княгиня сказала, щоби він привів убивцю і дитину вбив, бо інакше вона з ним жити не буде* [11]), наказова форма *одведи, поведи* (*Раз і каже дідові: – Одведи-таки та й одведи свою дочку в ліс: нехай її там звіряки з'їдять* [10]; *Поведи їх геть. У ліс, щоб вони там і пропали* [3]).

Проаналізувавши тексти, які реалізують різні елементи мовного образу вдівців і вдів як рідних і нерідних батьків, вдалося виокремити основні. Найчастотнішим елементом у казках є поняття 'нерідна мати', виражене номеном *мачуха*. Серед компонентів вербальної реалізації образу мачухи виявлено мовні засоби, які реалізують семантику 'найважливіші ознаки нерідної матері'. Усі атрибути містять у своїй семантичній структурі негативний оцінний елемент:

- 'зздрісна', який у проаналізованих текстах експліцитно виражає конструкція *зависть взяла* (*Ото як докучила дідові, щодня це кажучи, – сказано, зависть бабу взяла* [6]);

- 'ненависниця'. Це поняття характеризується найвищою частотністю і переважно виражене еспліцитно: дієсловами *не любила* (*Дуже баба не любила дідової дочки* [6]), *знуцалась* (*От, що вже не робила, як з неї не знущалась* [6]), *ненавидить, зненавиділа* (*Баба все гірше й гірше ненавидить свою пасербицю* [10]; *Баба свою дочку жалує, а ту дівчину зненавиділа* [8]), *лає* (*Баба все її лає* [6]), *коверзує* (*Лиха баба [...] над нею коверзує* [6]), *гримає* (*Баба свою дочку причепурила і веде до церкви, а на дідову гримає* [8]), *напуститься* (*А матері того й треба – напуститься зараз на ту сердешную* [8]), *лютує* (*Мовчки терпить усе та бідна дівчина..., а лиха баба ще більше лютує, що вона мовчить...* [8]), *коверзує, прискіпатися* (*Баба ще більше лютує, що вона мовчить, ще гірше над нею коверзує та так усе визирає, до чого б його прискіпатися* [8]), дієслівними словосполученнями *погано ставилася* (*Та жінка була дуже погана і погано ставилася до дитини* [11]), *влютилася на дитину* (*І вона страшенно влютилася на цю дитину* [11]), *гризе голову* (*Сказано, як мачуха, – усе гризе голову* [6]), *бити, поб'є, плесана дасть* (*От дідова дочка прийде додому, то мачуха й почне її бити; а то й межі плечі стусана дасть чи таки й зовсім добре поб'є* [6]), *зубами заскреготіла* (*Узяла дівчина те полотно, пригнала бичка додому, віддає полотно бабі. А та аж зубами заскреготіла, як побачила, та нічого казати* [8]), *прогнала з хати* (*Попобила її баба та й з хати прогнала* [8]);

- 'недбайлива', цей компонент реалізує конструкція *не давала їсти* (*Мачуха не давала йому нічого їсти* [19]);

- 'бажає смерті нерідних дітей' у мікротексті *Раз і каже дідові: – Одведи-таки та й одведи свою дочку в ліс: нехай її там звіряки з'їдять* [10];

- 'вивищує рідну дитину' у мікротекстах *От баба свою дочку жалує, а ту дівчину зненавиділа так, що й провітку їй нема* [6]; *Баба свою дочку причепурила і веде до церкви, а на дідову гримас* [8]; *Бабина дочка регочеться, а баба трохи не біла дівчини* [6]; *Знову дід з бабою та з бабиною дочкою до церкви, а тій звеліла баба топити та й ще якусь роботу загадала* [8]; *Але бабі дідова дочка не дуже то сподобалася, бо була дуже гарна, а бабина – погана й неохайна* [6], *А мачуха дуже знущалася над його донькою, дала їй тяжкі роботи робити. А свою все шанувала та пестила* [13].

Як було зазначено вище, на основі аналізу казок можна констатувати пасивну роль чоловіка й батька у другому подружжі. Найчастіше цей факт був зумовлений одруженням з практичних міркувань та відсутністю позитивних емоцій у стосунках із другою дружиною та нерідними дітьми. У текстах казок дуже рідко функціонують мовні

засоби на позначення атрибутів і дій батька, який перебуває у повторному шлюбі. Нам вдалося виділити кілька атрибутів:

- ‘люблячий’ виражений експліцитно словосполученням *страшно любив* (*Але вона не могла з дитиною щось вдіяти, бо князь страшно дитину любив* [11]), а також імпліцитно у реченні: *Батько говорить: – Боже, боже, що то мої діти діють у лісі?* [9];

- ‘дбайливий’ реалізується еспліцитно у реченнях *Батько не дуже приділяв увагу молодій дружині і малому синові, більше обав про тих, що від першого шлюбу в нього були* [1]; *А тато все каже: – Най дитина буде коло хати. Ти ж у її мамі в хаті, ти ж у її мамі на ґрунті. Та й хочеш дитину відогнати?* [4];

- модель ‘дбайливий+хитрий’, що засвідчує речення *І князь на це погодився, але договорився з убивцею, що він має убити оленя, а не дитину* [11].

Найчастотнішими діями батька є:

- ‘шкодувати, жаліти дітей’, що експліцитно виражає прислівник *жалко* (*Нічого було робити дідові: треба вести, хоч і жалко* [6]), а імпліцитно – мікротекст *Батько її сказав, що переночує цю ніч тут, а завтра раненько піде додому. Він сказав це тільки на те, щоб дочка не плакала* [10];

- ‘журитися долею дітей’, імпліцитно на таку дію вказує конструкція *Батько говорить: – Боже, боже, що то мої діти діють у лісі?* [9];

- ‘не казати дитині правди’ виражена експліцитно у мікроексті *Дід не хоче заводити, але мусить. Завів дід свою доньку в ліс і сказав так: – Збираймо ломаччя, би було чим на зиму палити. Не каже їй, що хоче її лишити* [5];

Лише кількаразово виявлено інші поняття:

- ‘радіти з приводу повернення доньки’, експліцитно виражене дієсловом *зрадів* (*От вийшов дід із хати, дивиться – аж дочка його; він зрадів, побіг до неї...* [6]);

- ‘радіти з приводу можливої смерті дітей’, що виражає прикметник *веселий* (*А отець з мачухою такі веселі, сіли їсти обоє* [3]);

Відповідно до сказаного, практично не спостерігається мовне вираження дій вітчима, за винятком однієї, яка має чітко виражений вимушений характер, про що свідчить текст *Ото як докучила дідові, щодня це кажучи, – сказано, зависть бабу взяла, – то він сказав: – Нехай убираться, поведу* [6].

Вербальне вираження поняття ‘дії дітей щодо батьків’ характеризується низькою частотністю і зосереджене переважно на експлікації дій пасербиці внаслідок розподілу ролей після повторного одруження батька. Виокремлено найголовніші елементи поняття ‘дії пасербиці’:

1. поняттєва модель ‘терпіти+плакати’ виражена дієсловами *терпить, поплаче* (*Мовчки терпить усе та бідна дівчина, тільки поплаче нишком* [8])

2. ‘азнавати біди’ виражено дієсловом *бідувала*, словосполученнями *підлогу мила* (*Тато другий раз оженився і взяв мачуху з дитиною. Так та дівчинка бідувала, підлогу під коровою щорання і щовечора мила. Так її мачуха зицирувала* [4]), *тяжко робити* (*Усю роботу робила дідова дочка... І каже одного разу дідова дочка: – Тату, це не мама, це мачуха. То була мама, та вмерла. А ця мене б’є і примушує тяжко робити. Я з нею не можу видержати* [6]).

Висновки. Проаналізований матеріал українських народних казок дав змогу доповнити попередні результати дослідження мовного образу овдовілих осіб деякими частковими висновками. Образові вдови, яка в другому подружжі виконує роль мачухи, притаманні такі ознаки, як ‘заздрісна’, ‘недбайлива’, ‘ненависниця’, ‘така, що бажає

смерті нерідних дітей'. Дії вдови як другої дружини щодо свого чоловіка визначають поняття 'керувати чоловіком, утримувати чоловіка в страсі', 'навмисно дорікати, докучати чоловікові', 'нападатися на чоловіка, ляяти, сердитися', 'підмовляти/змушувати (шантажувати) чоловіка, щоби позбувся дитини'. У текстах казок образ вдівця-чоловіка у повторному шлюбі найчастіше характеризують атрибути 'слухняний' і 'який боїться дружини', а також 'люблячий', 'дбайливий'. Поняття 'дії вдівця', який виконує функцію батька у другому подружжі, нечастотні й містять такі елементи: 'шкодувати', 'жаліти', 'не казати дитині правди'.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Батькова наука // Українські народні казки proridne.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.proridne.org>
2. *Барабаш-Ревак О.* Причинки до мовного образу овдовілих осіб в українських народних текстах / Ольга Барабаш-Ревак // *Studia slawistyczne. Etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa.* – Lublin, 2017. – С. 129–142.
3. Василь Королевич // Українські народні казки proridne.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proridne.org>
4. Дванадцять місяців // Українські народні казки proridne.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proridne.org>
5. Дві дівчини // Українські народні казки proridne.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proridne.org>
6. Дідова дочка й бабина дочка // Українська казка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kazky.org.ua/zbirky/javorova/didova-doczka-j-babyna-doczka>
7. Золотий птах // Українські народні казки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nashakazka.org.ua/pages/zolotiy_ptah.html
8. Золотий черевичок // Українська казка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kazky.org.ua/zbirky/javorova/zolotyj-czerevyczok>
9. Іванко – цар звірів // Українські народні казки [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://nashakazka.org.ua/pages/ivanko-car-zviriv.html>
10. Кобиляча голова // Українська казка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinsjki-narodni-kazky/kobyljacza-holova>
11. Про Білосніжку і лиху мачуху // Українські народні казки proridne.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proridne.org>
12. Про німу графиню і її трьох синів // e-papa.org. Дитячий світ українською [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://deti.e-papa.com.ua/kazky/kazki-pro-dobro-i-zlo/22098243.html>
13. Про щасливу дідову дочку // Українські народні казки proridne.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proridne.org>
14. Словник української мови : в 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/batjky>
15. Словник української мови : в 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/vitchum>
16. Словник української мови : в 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/machukha>
17. Словник української мови : в 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/padcherka>

18. Словник української мови : в 11 т. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sum.in.ua/s/pasynok>
19. Щастя одного бідняка // Розвивайко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://rozvuvajko.com.ua/kazky/ukrajinski-narodni-kazky/schastya-odnoho-bidnyaka/>
20. Юліанка, чи дерев'яне чудо // Українські народні казки proridne.org [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://proridne.org>
21. Tokarski R. Słownictwo jako interpretacja świata / Ryszard Tokarski // Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski. T.2 / [red. J. Bartmiński]. – Wrocław: Wiedza o kulturze, 1999. – S. 335 – 362.

REFERENCES

1. Batkova nauka // Ukrainski narodni kazky proridne.org [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://www.proridne.org>
2. Barabash-Revak O. Prychynky do movnoho obrazu ovdovilykh osib v ukrainskykh narodnykh tekstakh / Olha Barabash-Revak // Studia slavistyczne. Etnolingwistyka i komunikacja międzykulturowa. – Lublin, 2017. – S. 129–142.
3. Vasyl Korolevych // Ukrainski narodni kazky proridne.org [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://proridne.org>
4. Dvanadtsiat misiatsiv // Ukrainski narodni kazky proridne.org [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://proridne.org>
5. Dvi divchyny // Ukrainski narodni kazky proridne.org [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://proridne.org>
6. Didova dochka y babyna dochka // Ukrainska kazka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://kazky.org.ua/zbirky/javorova/didova-doczka-j-babyna-doczka>
7. Zoloty ptakh // Ukrainski narodni kazky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://nashakazka.org.ua/pages/zoloty_ptah.html
8. Zoloty cherevyчок // Ukrainska kazka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://kazky.org.ua/zbirky/javorova/zolotyj-czerevyчок>
9. Ivanko – tsar zviriv // Ukrainski narodni kazky [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://nashakazka.org.ua/pages/ivanko-car-zviriv.html>
10. Kobyliacha holova // Ukrainska kazka [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://kazky.org.ua/zbirky/ukrajinski-narodni-kazky/kobyljacza-holova>
11. Pro Bilosnizhynku i lykhu machukhu // Ukrainski narodni kazky proridne.org [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://proridne.org>
12. Pro nimu hrafyniu i yii trokh syniv // e-papa.org. Dytiachyi svit ukrainskoiu [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://deti.e-papa.com.ua/kazky/kazki-pro-dobro-i-zlo/22098243.html>
13. Pro shchaslyvu didovu dochku // Ukrainski narodni kazky proridne.org [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://proridne.org>
14. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 t. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sum.in.ua/s/batjky>
15. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 t. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sum.in.ua/s/vitchym>
16. Slovnyk ukrainskoi movy : v 11 t. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sum.in.ua/s/machukha>

17. Slovník ukrajskoi movy : v 11 t. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sum.in.ua/s/padcherka>

18. Slovník ukrajskoi movy : v 11 t. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://sum.in.ua/s/pasynok>

19. Shchastia odnogo bidniaka // Rozvyvaiko [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://rozvyvajko.com.ua/kazky/ukrajinski-narodni-kazky/schastya-odnogo-bidnyaka/>

20. Iulianka, chy dereviane chudo // Ukrainski narodni kazky proridne.org [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : <http://proridne.org>

21. Tokarski R. Słownictwo jako interpretacja świata / Ryszard Tokarski // Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Współczesny język polski. T.2 / [red. J. Bartmiński]. – Wrocław: Wiedza o kulturze, 1999. – S. 335 – 362.

FATE AND FUNCTIONS OF WIDOWED PERSONS IN THE UKRAINIAN FAIRY-TALES LINGUISTIC WORLD

Olga Barabash-Revak

*University of Wrocław,
Institute of Slavic Studies,
Ukrainian Studies Department,
9, Poczтовая Str., 53-313 Wrocław, Poland
Tel.: 0048713754555
e-mail: obarabash@gmail.com*

In the article analyzes the texts of Ukrainian fairy tales in order to identify and classify the language of Ukrainian fairy tales, which express the notion of 'the phenomenon of the second marriage of widowed persons' and 'relations with native/non-native children'. The author reveals the selected aspects of the linguistic image of the widower/widow: the widower – the second husband/father/stepfather, the widow – the second wife/stepmother. The image of the widow, who performs the function of stepmother in the second marriage, is characterized by such signs as 'envious', 'careless', 'hater', 'such that she wishes the death of non-native children'. The actions of the widow as a second wife define the notion of 'managing a man, holding a man in fear', 'deliberately reproving, harassing a man', 'attacking a man, swearing, getting angry', 'stiff / forceing (blackmail) a man to get rid of a child'. The image of the widower's husband in the second marriage, the texts of fairy tales often characterize the attributes 'obedient' and 'who fears his wife', as well as 'loving', 'caring'. The concept of 'widower's actions', which performs the function of the parent in the second marriage, is non-frequent and contains the following elements: 'regret', 'not to tell the child of truth'. Only repeatedly identified other concepts: 'rejoice over the return of the daughter', 'rejoice over the possible death of children'. Practically no linguistic expression of stepfather actions is observed. The verbal expression of the notion of 'children's actions against parents' is characterized by low frequencies and is concentrated mainly on the explication of the action of the father-in-law due to the division of roles after the second marriage of the father.

Key words: linguistic image, widower, widow, wife, husband, stepmother, father, stepfather.